

Marek Jabłonowski

Komitet Polityczny Rady Ministrów w latach 1921-1926: zarys problematyki

Echa Przeszłości 10, 287-303

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marek Jabłonowski

Instytut Dziennikarstwa Uniwersytet Warszawski

Instytut Nauk Politycznych Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

KOMITET POLITYCZNY RADY MINISTRÓW W LATACH 1921–1926. ZARYS PROBLEMATYKI

Pierwsze lata Drugiej Rzeczypospolitej to jeden z ciekawszych okresów w najnowszej historii Polski, zdaniem Tadeusza Jędruszcza przede wszystkim dlatego, iż „społeczeństwo polskie pokazało wówczas swe możliwości działania na rzecz ogółu, w interesie najwyższych wartości”¹.

Pierwszy okres zmagania na dyplomatycznych salonach i polach bitew o zachowanie niepodległości państwa i wytyczenie jego granic zakończył się wspianymi zwycięstwami, co przyczyniło się do rozwoju świadomości narodowej i państwowej Polaków². Nie oznaczało to jednak, iż zręby państwa zostały zbudowane, a jego bezpieczeństwo zapewnione – kraj musiał stawić czoła licznym i niezwykle skomplikowanym wyzwaniom. Między innymi należało wypracować kształt ustrojowy państwa oraz zapewnić bezpieczeństwo, tak w wymiarze zewnętrznym, jak i wewnętrznym. Polska została chłodno przyjęta przez swych europejskich sąsiadów, za szczególnie istotne uznać należy zagrożenia wynikające z jej geopolitycznego położenia. Przed rządem niepodległej Rzeczypospolitej piętrzyły się liczne problemy. Nakazem chwili stało się sprawne i fachowe zarządzanie państwem. Świadomość konieczności

¹ *Powstanie II Rzeczypospolitej. Wybór dokumentów 1866–1925*, pod red. H. Janowskiej, T. Jędruszcza, Warszawa 1981, s. 20.

² Tematowi pierwszych lat niepodległości poświęcono wiele prac w polskiej historiografii. Wśród podejmujących tę problematykę byli m.in.: Andrzej Ajnenkiel, Michał Bobrzyński, Norman Davies, Marian Marek Drozdowski, Andrzej Garlicki, Henryk Jabłoński, Tadeusz Jędruszcza, Władysław Konopczyński, Jerzy Krasuski, Marian Kukiel, Stanisław Kutrzeba, Zbigniew Landau, Piotr Lossowski, Janusz Pajewski, Władysław Pobóg-Malinowski, Adam Próchnik, Andrzej Roszkowski, Piotr Stawecki, Jerzy Tomaszewski, Jan Tomicki, Roman Wapiński, Henryk Zieliński, Janusz Żarnowski i wielu innych.

poszukiwania rozwiązań zwiększających efektywność procesów wypracowywania i podejmowania decyzji była obecna w polskiej myśli polityczno-ustrojowej od pierwszych lat niepodległości³. Obszarem takich poszukiwań, podobnie jak w innych państwach, w sposób naturalny była działalność władz wykonawczych, a zwłaszcza rządu⁴.

Jedną z instytucji mających kluczowe znaczenie w procesie wypracowywania decyzji władzy wykonawczej w dobie rządów parlamentarnych był Komitet Polityczny Rady Ministrów. Powołany w roku 1921 zakończył swą aktywność jesienią 1926 r. i takie też są cezury prezentowanego materiału. Zagadnienia powołania Komitetu, zmian jego struktury i składu personalnego, a przede wszystkim wkładu w proces wypracowywania wielu decyzji przez rząd Rzeczypospolitej do tej pory pozostawały na uboczu zainteresowań historyków i politologów⁵.

* * *

Podstawy organizacyjne aparatu państwowego zaczęły kształtować się na ziemiach polskich już za czasów Rady Regencyjnej. W styczniu 1918 r. powołała ona osiem ministerstw i dwa urzędy, które w październiku zostały przekształcone w Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Ministerstwo Spraw Wojskowych. Po odzyskaniu niepodległości liczba ministerstw uległa zwiększeniu. Ustawa zasadnicza pozostawiała do oddzielnego uregulowania liczbę, zakres działalności i wzajemne stosunki poszczególnych resortów. Władysław Komarnicki, omawiając ustrój państwowy Polski, akcentował, że gabinet był powoływany i odwoływany przez Prezydenta, który w kwestii powoływania szefa rządu miał całkowitą formalną swobodę, musiał liczyć się natomiast z aktualnym układem sił w Sejmie, który zwykłą większością głosów mógł zażądać ustąpienia ministra lub całego gabinetu. Oznaczało to, że Sejm jako instytucja odgrywał jedną z czołowych ról politycznych w zakresie kreowania kierunków realizowanej polityki⁶.

³ Patrz m.in. opracowanie F. Konecznego, *Dzieje administracji w Polsce*, Warszawa 1999 (wyd. 1 Warszawa 1924), a także rozważania na ten temat G. Rydleńskiego, *Rządowy system decyzyjny w Polsce. Studium politologiczne okresu transformacji*, Warszawa 2002, s. 9 i n.

⁴ Na temat niezwykle złożonych, rozległych i zróżnicowanych układów wartości, zasad, norm, instytucji, procedur działania w odniesieniu do władzy wykonawczej patrz m.in.: A. Ajnenkiel, *Administracja w Polsce*, Warszawa 1977; *Administracja i polityka. Proces decyzyjny w administracji publicznej*, pod red. L. Habudy, Wrocław 2000; F. Koneczny, op. cit.; J. Malec, D. Malec, *Historia administracji i myśli administracyjnej*, Kraków 2000; G. Rydleński, op. cit.; E. Zieliński, *Administracja rządowa w Polsce*, Warszawa 2001.

⁵ Szerzej na ten temat patrz: *O Niepodległą i granice*, t. 5: *Protokoły Komitetu Politycznego Rady Ministrów 1921–1926*, wstęp, wybór, oprac. i przygot. M. Jabłonowski, W. Janowski, Warszawa–Pułtusk 2004.

⁶ W. Komarnicki, *Ustrój państwowy Polski współczesnej. Geneza i system*, Wilno 1937, s. 37–38 oraz idem, *Ustrój państwowy w latach 1918–1939*, Londyn 1951 [na prawach rękopisu], s. 10–11. Jak zauważają J. Bardach, B. Leśniadorski, M. Pietrzak (*Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1987, s. 446): „Rozdrobnienie polityczne sejmu utrudniało proces tworze-

W ramach gabinetu dominujące stanowisko, co oczywiste, przypadło Prezesowi Rady Ministrów, na wniosek którego ministrowie byli mianowani i odwoływani, i którego ustąpienie powodowało odwołanie całego rządu. On był szefem gabinetu, przewodniczył posiedzeniom Rady i zapewniał jednolitość prowadzonym pracom. Rada Ministrów spełniała funkcje polityczne i administracyjne. Rząd podejmował działania kolegialnie na forum Rady Ministrów, a poszczególni ministrowie podejmowali też decyzje samodzielnie w ramach przysługujących im kompetencji⁷.

Prace gabinetu organizował i prowadził premier. Jak dowodzi Michał Pietrzak, dysponował on istotną swobodą. Regulaminy obrad Rady Ministrów nie narzucały mu określonych ram postępowania. Od osobowości i siły woli premiera zależało, czy uprawnienia swe potrafi wykorzystać do prowadzenia własnej polityki i narzucania Radzie Ministrów takiego a nie innego kierunku działań. Bez Prezesa Rady Ministrów ministrowie nie mogli podejmować uchwał. Do jego kompetencji należało ustalanie trybu prowadzenia dyskusji, decydował on także o głosowaniach bądź o zdejmowaniu poszczególnych kwestii z porządku obrad. W razie niemożności uczestniczenia w obradach powierzał przewodnictwo określonemu zastępcy z grona członków Rady Ministrów⁸. W latach 1919–1922 gabinet obradował z dużą częstotliwością (proces ten obrazuje tabela 1), potem liczba odbywanych posiedzeń zmniejszała się.

Tabela 1. Posiedzenia Rady Ministrów RP
w latach 1921–1925

Rok	Liczba posiedzeń Rady Ministrów
1919	128
1920	121
1921	151
1922	131
1923	88
1924	58
1925	57

Źródło: M. Pietrzak, *Rządy parlamentarne w Polsce w latach 1919–1926*, Warszawa 1969, s. 216.

nia rządów. [...] Ugrupowania sejmowe cechowała niechęć do kompromisów i ponoszenia odpowiedzialności przed wyborcami za działalność gabinetu. Do przewrotu majowego tylko 5 rządów opierało się na koalicjach stronnictw sejmowych (3 gabinety W. Witosa, gabinet Leopolda Skulskiego i Aleksandra Skrzyńskiego). Pozostałe 8 stanowiły gabinety pozaparlamentarne [...]. Premier i ministrowie takich rządów nie należeli do ugrupowań sejmowych. Realizacja funkcji wykonawczych przez gabinety pozaparlamentarne poddana została szczegółowej reglamentacji przez sejm. Wykazywał on skłonność do przekształcania ich w swoją komisję wykonawczą pozbawioną samodzielności funkcjonalnej". Na ten temat patrz także praca zbiorowa *Konstytucje polskie. Studia monograficzne z dziejów polskiego konstytucjonalizmu*, pod red. M. Kallasa, Warszawa 1990, t. 2, s. 89–90.

⁷ W. Komarnicki, *Ustrój państwowy Polski...* Na ten temat patrz także interesujący materiał M. Gąsiorowskiego, *Władza wykonawcza (z zagadnień konstytucyjnych)*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1924, nr 34, cz. 1, s. 1–2; nr 39, cz. 2, s. 1–2.

⁸ M. Pietrzak, *Rządy parlamentarne w Polsce w latach 1919–1926*, Warszawa 1969, s. 216.

W posiedzeniach Rady ministrowie winni byli uczestniczyć osobiście. Kiedy minister nie mógł być obecny, reprezentował go jeden z podsekretarzy stanu lub dyrektor departamentu. Ponadto w posiedzeniach mogli brać udział prezesi urzędów centralnych i osoby zaproszone przez premiera na prośbę członków gabinetu, a także urzędnicy niższych szczebli referujący konkretne zagadnienia⁹. Decyzje w formie uchwał Rada Ministrów podejmowała większością głosów. Przy ich równej liczbie decydował głos premiera lub przewodniczącego obrad. Z posiedzeń Rady sporządzano syntetyczny protokół podpisywany przez premiera i sekretarza.

Od pierwszych miesięcy niepodległości zastanawiano się, jak usprawnić i nadać większą dynamikę obradom Rady Ministrów. Celem przyspieszenia i usprawnienia prowadzonych prac w sierpniu 1919 r. powołano Komitet Ekonomiczny. Do powierzonych mu zadań należało opracowywanie jednolitych wytycznych dla polityki ekonomicznej rządu. Spodziewano się również, że będzie on zapobiegać prowadzeniu przez poszczególnych ministrów odrębnej polityki w tym zakresie¹⁰. Rok później powołano biura: Propagandy Zagranicznej i Propagandy Wewnętrznej dla konkretnych i określonych w czasie zadań związanych z prowadzonymi działaniami wojennymi z Rosją bolszewicką¹¹.

Organizującym i planującym kolejne posiedzenia Rady Ministrów nieobca też była myśl o usprawnieniu prac i podniesieniu ich efektywności w odniesieniu do zagadnień politycznych i społecznych. Pierwsze próby w tym zakresie podejmowano już u schyłku 1919 r., kiedy to w okresie przesilenia gabinetowego 27 listopada w Sejmie przedstawiono wniosek i przeprowadzono dyskusję o ustanowienie: „w celu sprawnego funkcjonowania gabinetu ściślejszego komitetu ministrów, w którego skład wchodzi: 1. prezydent i 2. wiceprezydent gabinetu oraz ministrowie spraw: 3. wewnętrznych, 4. zagranicznych, 5. skarbu tudzież 6. Wojska”¹². Wobec podania się do dymisji gabinetu Ignacego J. Paderewskiego sprawa nie nabrała dalszego biegu¹³.

Do powołania ciała o takim charakterze powrócił Aleksander Ponikowski. Dnia 6 października 1921 r. jego gabinet w 14. punkcie obrad, po prze-

⁹ Ibidem, s. 217. W posiedzeniach Rady Ministrów mógł również uczestniczyć naczelnik państwa, a następnie Prezydent, jakkolwiek bez prawa głosu. W czerwcu 1926 r. wzmocniono relacje Prezydenta z rządem – mógł on zażądać, by dana sprawa była przedmiotem obrad gabinetu zwołanego *ad hoc* w obecności Prezydenta RP. A. Ajnenkiel (*Prezydenci Polski*, Warszawa 1991, s. 57) twierdzi, że pojawiło się wówczas określenie – Rada Gabinetowa.

¹⁰ M. Pietrzak, op. cit., s. 217–218.

¹¹ Szerzej: M. Jabłonowski, *Powołanie Biura Propagandy Zagranicznej w 1920 r.*, [w:] *Dawna i nowa Rosja (z doświadczeń transformacji strojowej). Studia ofiarowane Profesorowi Janowi Sobczakowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, pod red. R. Jurkowskiego i N. Kasparaka, Warszawa 2002, s. 396 i n. oraz L. Smolak, *Propaganda w wojnie polsko-rosyjskiej (14 lutego 1919 – 18 października 1920)*, [mps WDiNP UW] Warszawa 2006, s. 544 i n..

¹² *Sejm. Sprawa przesilenia gabinetowego*, „Gazeta Warszawska” 1919, nr 325, s. 1.

¹³ A. Kosicka, *Gabinet Paderewskiego 16 I 1919 – 9 XII 1919*, [w:] *Gabinety Drugiej Rzeczypospolitej*, pod red. J. Farysia, J. Pajewskiego, Szczecin–Poznań 1991, s. 51.

prowadzonej dyskusji i naniesieniu kilku poprawek, podjął uchwałę: *O ustanowieniu Komitetu Politycznego Rady Ministrów* w celu opracowywania wytycznych polityki zagranicznej i wewnętrznej rządu¹⁴.

Komitet w swej działalności miał kierować się czteropunktowym regulaminem:

„1. Komitet Polityczny Rady Ministrów stanowią: Prezes Rady Ministrów jako przewodniczący, Ministrowie: Spraw Zagranicznych, Spraw Wewnętrznych, Skarbu oraz jeden z Ministrów wybrany przez Radę Ministrów w charakterze członków stałych.

W posiedzeniach Komitetu biorą udział poza tym ci Ministrowie, którzy nie są członkami stałymi Komitetu, gdy będą rozpatrywane sprawy dotyczące ich resortu.

2. Komitet Polityczny opracowuje dla Rady Ministrów zasady polityki zagranicznej i wewnętrznej Rządu.

3. Sprawy na Komitet Polityczny wprowadza Prezes Rady Ministrów z własnej inicjatywy lub na wniosek jednego z Ministrów. Prezes Rady Ministrów władny jest każdy wniosek na Radzie Ministrów poddać uprzednio rozpoznaniu Komitetu Politycznego.

4. W zastępstwie nieobecnego Prezesa Rady Ministrów na posiedzeniach Komitetu przewodniczy jeden z Ministrów – stałych członków Komitetu uproszony przez Prezesa Rady Ministrów”¹⁵.

W posiedzeniach Komitetu mógł uczestniczyć Prezydent RP. Miało to miejsce w sytuacjach, gdy rozpatrywano kwestie o kluczowym, w jego opinii, znaczeniu z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa. Dotyczyło to np. sytuacji na kresach wschodnich w 1924 r. czy zatargu polsko-gdańskiego w 1925 r.

Podjęcie uchwały 6 października oznaczało, że w składzie Komitetu znaleźli się: Antoni Ponikowski – jako przewodniczący oraz Konstanty Skirmunt, Stanisław Downarowicz i Jerzy Michalski. Zgodnie z punktem pierwszym regulaminu Rada Ministrów podjęła decyzję, by na stałego członka Komitetu wybrać ponadto ministra poczt i telegrafów Władysława Stesłowicza¹⁶.

Do regulaminu Komitetu Politycznego Rady Ministrów opracowano przepisy wykonawcze. Stałe posiedzenia Komitetu powinny odbywać się raz na tydzień, nadzwyczajne zaś miały być zwoływane w miarę potrzeb przez premiera wedle jego uznania, względnie na życzenie jednego ze stałych członków Komitetu. Stali członkowie Komitetu, analogicznie do posiedzeń Rady Ministrów, mogli powierzać zastępstwo na posiedzeniach wyznaczonym przez nich podsekretarzom stanu, względnie dyrektorom departamentów. Ministrom biorącym udział w posiedzeniach przysługiwało prawo zapraszania na

¹⁴ AAN PRM, rkt. 21, t. 3 oraz Protokoły Posiedzeń RM, t. 16, k. 14b. Patrz protokół nr 116 z 6 października 1921, pkt 14.

¹⁵ Ibidem. Pierwsza wersja regulaminu powstała 18 października 1921.

¹⁶ AAN, Protokoły Posiedzeń RM, t. 16, k. 146; patrz protokół nr 116 z 6 października 1921. Rada Ministrów omawiała wniosek w pkt 14 posiedzenia, tam także (s. 35) jako załącznik 11 projekt uchwały o ustanowieniu Komitetu.

obradę swoich współpracowników celem technicznego referowania omawianych kwestii.

Prezes Rady Ministrów powołał sekretarza mającego sprawować czynności związane z obsługą prac Komitetu. Był on obecny na posiedzeniach Komitetu i miał sporządzać z nich sprawozdania, które następnie były aprobowane przez przewodniczącego. Do obowiązków sekretarza należało ponadto: przedkładanie premierowi, w porozumieniu z zainteresowanymi szefami resortów, planu prac Komitetu oraz redagowanie powziętych decyzji. Po aprobacie premiera były one przekazywane stałym członkom Komitetu i innym uczestnikom danego posiedzenia do realizacji, względnie do wiadomości. Przedkładano je także zainteresowanym resortom, celem definitywnej redakcji prawnej tych postanowień Komitetu, które planowano w formie wniosków przedłożyć Radzie Ministrów. W 1921 r., w momencie inauguracji prac Komitetu, powołano na stanowisko sekretarza wicedyrektora Departamentu Dyplomatycznego MSZ – Kajetana Dzierżykraj-Morawskiego. Jego zastępcą został Tadeusz Romer. Praktycznie nie uczestniczyli oni w dalszych pracach Komitetu. Pierwszy z wymienionych pojawia się jako jego potencjalny członek w trzecim gabinecie Wincentego Witosa (patrz tabela 2). Po krótkim okresie pracy na stanowisku sekretarza, zapewne przejściowo, radcy Jerzego Buzka, w styczniu 1922 r. funkcję tę objął Władysław Paczowski i sprawował ją do 1926 r. Jedynie kilkakrotnie zastępowali go Stefan Hołyński i Stanisław Augerman. Członkowie Rady Ministrów zostali zobowiązani do udzielenia sekretarzowi Komitetu wyjaśnień i pomocy technicznej w sprawach pozostających w związku z pracami Komitetu i redakcją jego uchwał¹⁷.

Z każdego posiedzenia sekretarz sporządzał protokół, według jednolitej formuły. Był on następnie odczytywany i zazwyczaj podpisywany przez premiera i sekretarza. Większość protokołów ma formę maszynopisów, w kilku jednakże przypadkach zachowały się rękopisy sporządzone bezpośrednio przez premiera. Przechowywano je w Prezydium Rady Ministrów.

Obrady prowadził zazwyczaj premier, choć zdarzały się odstępstwa od tej reguły¹⁸. Czas trwania spotkań różnił się zasadniczo w zależności od temperamentu prowadzącego obrady i dyscyplinowania przezeń dyskutantów. Przykładowo Grabski opowiadał się za krótkimi, roboczymi spotkaniami, a Bartel był zwolennikiem szerszych dyskusji. Niekiedy obrady posiedzeń przeciągały się na 2 dni (np. posiedzenie nr 128 przeprowadzono w dniach 18–19 czerwca 1925 r.). Uogólniając, można stwierdzić, że zgodnie z przyjętym regulaminem, posiedzenia Komitetu Politycznego Rady Ministrów z reguły odbywały się raz w tygodniu o rozmaitych porach. Zasadą było referowanie podstawowych kwestii, dyskusowanie ich i przyjmowanie syntetycznych wniosków.

¹⁷ AAN PRM, rkt. 21, t. 3.

¹⁸ Przykładowo A. Ponikowskiego zastąpił 2 stycznia 1922 r. minister poczt i telegrafów W. Stesłowicz, a K. Bartla 17 lipca 1926 r. – minister spraw wewnętrznych K. Młodzianowski.

Istotne zmiany w regulaminie zaszły w roku 1925. Uchwałą z 25 marca Rada Ministrów uzupełniła przepisy § 11 regulaminu swych obrad o postanowienie, że dla celów:

„1) przygotowawczego rozpatrywania i opiniowania dla Rady Ministrów spraw dotyczących programu i ogólnych zasad polityki wewnętrznej i zagranicznej Rządu oraz spraw o charakterze politycznym, co do których prezes Rady Ministrów przed poddaniem ich decyzji Rządu uzna za właściwe zasięgnąć opinii Komitetu Politycznego;

2) wydawania opinii w sprawach o charakterze politycznym, należących do zakresu działania poszczególnych ministrów – istnieje Komitet Polityczny Rady Ministrów.

Skład stałych członków Komitetu Politycznego Rady Ministrów ustala każdorazowo Rada Ministrów.

Dla spraw pierwszorzędного znaczenia państwowego lub spraw wymagających w danej chwili specjalnej uwagi Rządu powołane być mogą sekcje Komitetu Politycznego Ministrów. Skład tych sekcji ustala każdorazowo Rada Ministrów. Sekcje Komitetu Politycznego Ministrów działają na podstawie przez Radę Ministrów uchwalanych regulaminów, które winny określać zakres działania i sposób urzędowania sekcji. Sekcje Komitetu Politycznego może przewodniczyć, jako stały przewodniczący, minister wyznaczony przez prezesa Rady Ministrów.

W posiedzeniach Komitetu Politycznego i sekcji Komitetu Politycznego biorą udział ministrowie niebędący stałymi członkami, gdy są rozpatrywane sprawy dotyczące ich zakresu działania¹⁹.

Na podstawie powyższego zapisu Rada Ministrów na tym samym posiedzeniu powołała Sekcję Komitetu Politycznego (SKP) dla spraw województw wschodnich oraz dla spraw mniejszości narodowych. Uchwalono także jej regulamin²⁰, który później był zmieniany uchwałami: z 26 czerwca²¹ i 2 grudnia 1925 r.²² oraz 11 maja 1926 r.²³ Zakładano, że Sekcja będzie podejmowała kwestie, do których rząd Grabskiego przykładał nadzwyczajną wagę, a więc województw wschodnich (stanisławowskie, lwowskie, tarnopolskie, wołyńskie, poleskie, nowogródzkie), okręgu administracyjnego wileńskiego oraz kwestie narodowościowe. Chodziło w pierwszej kolejności o przygotowanie i wstępne rozpatrzenie zagadnień dotyczących programu politycznego i ogólnych zasad polityki organizacyjnej i personalnej oraz ekonomicznej rządu, a także wniosków ustawodawczych istotnych dla wspomnianych obszarów tematycznych.

¹⁹ AAN, Protokoły Posiedzeń RM, t. 28, k. 874; patrz protokół nr 14 oraz t. 33, k. 324–325; patrz protokół nr 30 z 11 maja 1926.

²⁰ Ibidem, t. 28, k. 894–897.

²¹ Ibidem, t. 29, k. 715–716; patrz protokół nr 27.

²² Ibidem, t. 31, k. 270; patrz protokół nr 50.

²³ Ibidem, t. 33, k. 324–325; patrz protokół nr 30.

Paragraf pierwszy regulaminu Sekcji głosił, że w jej skład, w charakterze członków stałych, wchodzi: minister wyznaczony przez Prezesa Rady Ministrów jako przewodniczący oraz ministrowie: spraw wewnętrznych, spraw zagranicznych, spraw wojskowych, sprawiedliwości, wyznań religijnych i oświecenia publicznego oraz reform rolnych. Prezes Rady Ministrów uczestniczył w posiedzeniach SKP według własnego uznania, inni ministrowie zaś wtedy, gdy przedmiotem obrad były sprawy dotyczące ich zakresu działania. Ministrów na posiedzeniach SKP mogli zastępować podsekretarze stanu bądź w charakterze stałych członków z głosem stanowczym, bądź w charakterze zastępców jednorazowych z głosem stanowczym tylko w sprawach dotyczących zakresu działania danego ministra. Rada Ministrów mogła powołać w skład Sekcji także rzeczoznawców, specjalistów w danym zakresie²⁴.

Pierwszym przewodniczącym SKP został Stanisław Thugutt. Szczególnie intensywną działalność Sekcja rozwinęła w okresie rządów gabinetu Grabskiego²⁵.

Dzień 12 maja 1926 r. nie stanowił cezury w działalności Komitetu Politycznego Rady Ministrów, choć dynamika jego prac została wyraźnie wyhamowana. Do zadań Komitetu i jego Sekcji oraz zatrudnianych ekspertów odnoszono się na posiedzeniach Rady Ministrów odbywających się w czerwcu, a 1 lipca 1926 r. powołano na członków Komitetu premiera oraz ministrów: spraw wewnętrznych, spraw zagranicznych, spraw wojskowych, sprawiedliwości, a także wyznań religijnych i oświecenia publicznego²⁶. Po okresie kierowania rządem przez Kazimierza Bartła, gabinet Józefa Piłsudskiego 8 października 1926 r. powołał kolejny skład Komitetu Politycznego w składzie: premier i minister spraw wojskowych oraz ministrowie: spraw wewnętrznych, spraw zagranicznych oraz skarbu²⁷. Zachowane materiały archiwalne nie dają podstaw, by stwierdzić, że w tym składzie Komitet odbył choćby jedno posiedzenie. Ponadto uchwałą z 16 czerwca 1926 r. Rada Ministrów postanowiła, że wspomniani rzeczoznawcy SKP mają być czynni przy Ministrze Spraw Wewnętrznych²⁸. Latem, po przeprowadzonych konsultacjach, podjęto decyzję o likwidacji Sekcji Komitetu Politycznego dla spraw województw wschodnich i dla spraw mniejszości narodowych oraz o nadaniu jej ekspertom charakteru rzeczoznawców przy Komitecie Politycznym Rady Ministrów, które-

²⁴ Ibidem, t. 28, k. 894–897. Na rzeczoznawców powołano: Leona Wasilewskiego (szefa Delegacji Polskiej Komisji Mieszanej dla wyznaczenia granicy polsko-rumuńskiej), Aleksandra Zwierzyńskiego (posła z Wilna) oraz dr. Henryka Loewenherza (adwokata ze Lwowa).

²⁵ Polityka obrad i ustaleń Sekcji Komitetu Politycznego dla województw wschodnich oraz dla spraw mniejszości narodowych z uwagi na zakres wykraczający poza ramy niniejszej pracy winna zostać przedstawiona w formie oddzielnego opracowania.

²⁶ AAN, Protokoły Posiedzeń RM, t. 33, k. 5; patrz protokół nr 48 z 1 lipca 1926, pkt 10.

²⁷ Ibidem, t. 35, k. 389; patrz protokół nr 74 z 26 listopada 1926.

²⁸ Ibidem, t. 33, k. 438–439; patrzy protokół nr 45. Należy ponadto odnotować, że poseł Aleksander Zwierzyński w piśmie skierowanym do premiera z dnia 6 listopada 1926 r. zgłosił rezygnację ze stanowiska rzeczoznawcy.

mu odtąd podlegały kwestie należące poprzednio do Sekcji. Rada Ministrów 26 listopada 1926 r. podjęła w tej sprawie odpowiednią uchwałę²⁹.

Tabela 2. Posiedzenia Komitetu Politycznego Rady Ministrów w latach 1921–1926

Lp.	Gabinet	Liczba posiedzeń
1.	I Antoniego Ponikowskiego	17
2.	II Antoniego Ponikowskiego	4
3.	Artura Śliwińskiego	–
4.	Juliana Ignacego Nowaka	15
5.	Władysława Eugeniusza Sikorskiego	12
6.	II Wincentego Witosa	18
7.	Władysława Grabskiego	69
8.	Aleksandra hr. Skrzyńskiego	–
9.	III Wincentego Witosa	–
10.	I Kazimierza Bartla	3
11.	II Kazimierza Bartla	–
Razem		138

Źródło: *O Niepodległą i granice, t. 5: Protokoły Komitetu Politycznego Rady Ministrów 1921–1926*, wstęp, wybór, oprac. i przygot. M. Jabłonowski, W. Janowski, Warszawa–Pułtusk 2004.

Ostatnie ślady problematyki związanej z Komitetem w protokołach posiedzeń Rady Ministrów odnajdujemy jesienią 1926 r., kiedy to, już w okresie sprawowania funkcji premiera przez marszałka Józefa Piłsudskiego, podjęto uchwały w sprawie powołania nowych stałych członków³⁰, a następnie rzeczoznawców³¹. W tym czasie posiedzeń Komitetu Politycznego już nie zwoływano. Być może przyczyną tego była – choć to jedynie przypuszczenie – znana niechęć marszałka do posługiwania się tego rodzaju gremiami³².

²⁹ Ibidem, t. 35, k. 495–496; patrz protokół nr 74 z 26 listopada 1926. Uchwała głosiła: „1. rzeczoznawcy powołani uchwałą Rady Ministrów z 15 lipca 1925 r. do prac przy Sekcji Komitetu Politycznego dla spraw województw wschodnich i dla spraw mniejszości narodowych będą spełniać swoje prace dla Komitetu Politycznego Rady Ministrów; 2. rzeczoznawcy czynni są przy Ministrze Spraw Wewnętrznych; 3. Minister Spraw Wewnętrznych przedstawi Komitetowi Politycznemu Rady Ministrów do zatwierdzenia projekt zmian regulaminu prac rzeczoznawców; 4. w miejsce posła Aleksandra Zwierzyńskiego Rada Ministrów powołuje na rzeczoznawcę Dr. Tadeusza Hołówkę z Warszawy”.

³⁰ Ibidem, t. 39, k. 182; patrz protokół nr 67 z 8 października 1924, pkt 3.

³¹ Ibidem, t. 39, k. 389 oraz 494–496; patrz protokół nr 74 z 26 listopada 1926, pkt 24 oraz załącznik 25.

³² 25 października 1926 r. ukazało się rozporządzenie Prezydenta RP powołujące Komitet Obrony Państwa (Dz.U. RP 1926, nr 108, poz. 633). W listopadzie 1926 r. marszałek zwołał jedyne znane posiedzenie KOP. Patrz szerzej: *Zarys dziejów wojskowości polskiej w latach 1864–1939*, pod red. nauk. P. Staweckiego, Warszawa 1990, s. 510 oraz P. Stawecki (wstęp i oprac.), *Protokół pierwszego posiedzenia Komitetu Obrony Państwa z dnia 23 listopada 1926*, „Kwartalnik Historyczny” 1989, nr 3, s. 73–85, a także W. Suleja, *Józef Piłsudski*, Kraków 1995, s. 323.

Pomimo poszukiwań źródłowych, nie udało się odnaleźć materiałów, które zreasumowałyby i zamykały działalność Komitetu Politycznego Rady Ministrów³³.

Podstawowe dane dotyczące składu personalnego oraz posiedzeń Komitetu Politycznego Rady Ministrów zawierają tabele 2 i 3. Aktywność Komitetu obejmuje okres funkcjonowania jedenastu gabinetów, od października 1921 r. do sierpnia 1926 r., kiedy to zwołano go 138 razy. Nie wszyscy premierzy w sposób identyczny posługiwali się tym instrumentem. W kwestiach, jakie pojawiały się na forum Komitetu Politycznego Rady Ministrów, odnajdujemy nie tylko kalendarium bieżących wydarzeń, ale także zainteresowania poszczególnych polityków i rysy ich charakterów. Gama podejmowanych zagadnień jest niezwykle rozległa. Są tam liczne, często szczegółowe i obudowane różnorodnymi załącznikami, materiały dotyczące uwarunkowań sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej państwa, zwłaszcza w odniesieniu do bezpośrednich sąsiadów Polski, analizy sytuacji politycznej, propozycje rozwiązań, opisy wydarzeń o charakterze międzynarodowym i lokalnym. Lektura protokołów Komitetu skłania do wniosku, że w toku obrad podejmowano zasadnicze sprawy o charakterze politycznym i społecznym, jakie wyłaniały się w okresie sprawowania rządów przez kolejne gabinety lat 1921–1926:

Antoni Ponikowski w trakcie dwukrotnego sprawowania funkcji premiera 21 razy zwoływał posiedzenia Komitetu Politycznego Rady Ministrów. Dwukrotnie w skład Komitetu powołano ministra poczt i telegrafów Władysława Stesłowicza³⁴. Ponadto na wniosek ministra b. dzielnicy pruskiej Józefa Wybickiego 9 stycznia 1922 r. powołano go do tego gremium³⁵. Zwraca uwagę

³³ Wniosków tego rodzaju nie wysuwała np. specjalna Komisja Trzech, powołana w styczniu 1926 r. w celu opracowania projektu reformy administracji państwowej; patrz: *Sprawozdanie Komisji powołanej przez p. Prezesa Rady Ministrów do opracowania projektu reorganizacji administracji państwowej*, Warszawa, 13 lutego 1926 [druk na prawach rękopisu]. W skład Komisji wchodził profesorowie: Michał Bobrzyński, Stanisław Kasznica i Stanisław Smólski.

³⁴ AAN, Protokoły Posiedzeń RM, t. 16, k. 783b; patrz protokół nr 34 z 16 marca 1922, pkt 3.

³⁵ Ibidem, k. 89b i 100; patrz protokół nr 4 z 9 stycznia 1922, pkt 7 oraz załącznik nr 6. Wniosek ministra stwierdzał m.in.: „Według uchwały Rady Ministrów z dnia 6 października 1921 o ustanowieniu Komitetu Politycznego Rady Ministrów – Komitet ten stanowią: Prezes Rady Ministrów, Ministrowie Spraw Zagranicznych, Spraw Wewnętrznych i Skarbu, oraz jeden z Ministrów wybrany przez Radę. Komitet opracowuje dla Rady Ministrów zasady polityki wewnętrznej i zagranicznej Rządu.

Jednym z najważniejszych zagadnień naszej polityki wewnętrznej i zagranicznej jest sprawa niemiecka. Terytorialnie, rzeczowo i formalnie związana jest ona z byłą dzielnicą pruską tak ściśle, że ukształtowanie polityki w stosunku do Niemiec i Niemców nie może nastąpić w oderwaniu od stałej i ciągłej oceny układu sił realnych, oraz stosunków faktycznych, składających się na sprawę niemiecką w tej dzielnicy. Ponieważ ocena ta nie może obejść się bez doświadczeń i wskazówek Ministra b. Dzielnicy Pruskiej, który nadal sprawuje naczelny zarząd spraw wewnętrznych dzielnicy, przeto Komitet Polityczny Rady Ministrów winien w składzie swym zawierać także i Ministra b. Dzielnicy Pruskiej. Z tych tedy powodów wnoszę o powzięcie następującej uchwały: Skład Komitetu Politycznego Rady Ministrów ustalony w regulaminie Komitetu Politycznego na podstawie uchwały Rady Ministrów z dnia 6 października 1921 rozszerza się przez powołanie doń Ministra b. Dzielnicy Pruskiej”.

fakt, iż w tym okresie Komitet zajmował się przede wszystkim stabilizacją terytorium państwa, sytuacją na wschodzie kraju, zwłaszcza kwestiami Litwy Środkowej, przejściem przez polską administrację (ustanowienie zarządu) Górnego Śląska czy stosunkami z sąsiadami (Niemcami, Rosją bolszewicką, Czechosłowacją), nie brak też spraw związanych z sytuacją wewnętrzną, przykładowo podejmowano tematy: Straży Kresowej, zamachu na Piłsudskiego we Lwowie, funkcjonowania samorządów czy ustawy o stanie wyjątkowym.

Artur Śliwiński w okresie swej krótkiej misji szefa gabinetu (Naczelnik Państwa powołał rząd 28 czerwca, Sejm 7 lipca go obalił) nie zwoływał posiedzeń Komitetu.

Julian I. Nowak w ciągu pięciu miesięcy sprawowania funkcji szefa rządu 15 razy zwoływał posiedzenia Komitetu Politycznego Rady Ministrów. W jego skład powołano 24 sierpnia 1922 r. ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego Kazimierza W. Kumanieckiego³⁶. W tym okresie sprawa Wileńszczyzny zesłała niejako na drugi plan zainteresowania Komitetu, choć przedyskutowano na przykład zagadnienie ufortyfikowania Wilna, a problemem o pierwszorzędym znaczeniu stały się sprawy związane z wydarzeniami w Galicji Wschodniej i łączących się z tym terenem kwestii szkolnictwa, uniwersytetu ukraińskiego, spraw wyznaniowych, w tym arcybiskupa Szeptyckiego czy języka urzędowego. Z innych zagadnień zwraca uwagę przedyskutowanie sprawy konkordatu ze Stolicą Apostolską.

Władysław E. Sikorski praktycznie rozpoczął swoją misję jako premier od posiedzenia Komitetu w dniu 16 grudnia 1922 r. W ciągu pięciu kolejnych miesięcy Komitet zbierał się jeszcze 11 razy. W jego skład 19 grudnia 1922 r. powołano ministrów: spraw wojskowych (Kazimierz Sosnkowski) oraz sprawiedliwości (Wacław Makowski)³⁷. W protokołach pierwszych posiedzeń znajduje się odezwa do obywateli z 16 grudnia 1922 r. oraz sprawa eksportacji zwłok prezydenta Gabriela Narutowicza. Tam też odnajdujemy upoważnienie Rady Ministrów dla premiera, by w porozumieniu z Komitetem mógł wydawać rozporządzenia oparte na art. 124 Konstytucji, a wprowadzające zawieszenie praw obywatelskich na oznaczonym obszarze. Rozporządzenia takie miały być następnie przedstawiane do zatwierdzenia Sejmowi. Zwraca uwagę, że pod obrady Komitetu premier wnosił liczne sprawy dotyczące szeroko pojętych stosunków międzynarodowych Polski, jak np.: rokowań polsko-niemieckich w różnych kwestiach (gospodarcze, optanci); sprawozdań Głównego Urzędu Likwidacyjnego; zagadnień polsko-litewskich (problem Kłajpedy) czy konkordatu ze Stolicą Apostolską.

Wincenty Witos w ciągu siedmiu miesięcy sprawowania władzy 18-krotnie zwoływał posiedzenia Komitetu Politycznego Rady Ministrów. W jego rządzie byli obecni prominentni przedstawiciele prawicy, co też znalaz-

³⁶ Ibidem, t. 19, k. 54b; patrz protokół z 24 sierpnia 1922, pkt 2.

³⁷ Ibidem, t. 20, k. 686-687; patrz protokół nr 127 z 19 grudnia 1922, pkt 2.

zło odzwierciedlenie w składzie Komitetu, w którym 29 maja 1923 r. znalazł się minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego (Stanisław Głabiński, potem Stanisław Grabski)³⁸, a 31 października 1923 r., po reorganizacji gabinetu, wicepremier (Wojciech Korfanty)³⁹. Wydaje się, że Witos przedstawiał pod obrady Komitetu problemy wynikające przede wszystkim z bieżących potrzeb politycznych, choć można też wyodrębnić kilka bloków zagadnień: sprawy Galicji Wschodniej, w tym kwestie wyznaniowe i związane z powrotem do Polski metropolity Szeptyckiego, problematyka wewnętrznej polityki rządu (szkolnictwo mniejszościowe, język urzędowy, likwidacja obozów dla internowanych, polityka wobec Żydów, pozyskiwanie odpowiednich pomieszczeń na potrzeby MSZ), stosunki zewnętrzne (uznanie ZSRR, kwestia rokowań polsko-niemieckich) czy problemy związane z narastaniem oporu społeczeństwa wobec polityki gabinetu (sytuacja strajkowa na kolei).

Władysław Grabski był premierem, który w okresie stosunkowo długiego kierowania gabinetem, bez mała przez dwa lata, uznawał Komitet za istotne, polityczne narzędzie szefa rządu i regularnie zwoływał posiedzenia – łącznie 69 razy. W tym czasie w skład Komitetu (14 stycznia 1924 r. i 8 kwietnia 1925 r.) powołano kolejnych ministrów wyznań religijnych i oświecenia publicznego (Bolesław Miklaszewski, Stanisław Grabski)⁴⁰. Wśród szerokiego wachlarza podejmowanych przez Komitet kwestii warto zwrócić uwagę na zagadnienia zabezpieczenia wschodnich terenów Rzeczypospolitej i wypracowania nowej polityki na Kresach. Z jednej strony zaowocowało to powołaniem Korpusu Ochrony Pogranicza, z drugiej – wspomnianej już, wyspecjalizowanej Sekcji Komitetu monitorującej problematykę mniejszości i ziem wschodnich. Podejmowano więc kwestie narodowych mniejszości (żydowskiej, niemieckiej, w tym likwidacji majątków), nietykalności poselskiej, polityki edukacyjnej, stosunków państwo–Kościół, wielu ustaw (np.: o reformie rolnej, o osadnictwie wojskowym) czy zagadnień armii (manewry 1925 r.). Szeroko reprezentowane były kwestie z zakresu stosunków zewnętrznych, m.in. relacje z sąsiadami (Niemcy, Rumunia, Czechosłowacja – Jaworzyna Spiska, Litwa, Łotwa, Estonia) i sojuszniczą Francją, konflikt z Wolnym Miastem Gdańskiem, konkordat czy wymiana więźniów politycznych z ZSRR⁴¹.

Aleksander hr. Skrzyński w okresie ponad pięciu miesięcy sprawowania władzy nie zwoływał posiedzeń Komitetu Politycznego Rady Ministrów. Być może wynikało to z krytycznej oceny jego pracy, którą premier miał możliwość obserwować i oceniać jako członek Komitetu, pełniąc funkcję mini-

³⁸ Ibidem, t. 22, k. 658; patrz protokół nr 27 z 29 maja 1923, pkt 3.

³⁹ Ibidem, t. 24, k. 466; patrz protokół nr 71 z 31 października 1923, pkt 1.

⁴⁰ Ibidem, k. 64; patrz protokół nr 4 z 14 stycznia 1924, pkt 13 oraz t. 29, k. 19, patrz protokół nr 16 z 8 kwietnia 1925, pkt 16.

⁴¹ Przykładowo minister W. Sikorski 10 listopada 1924 r. składał sprawozdanie z pobytu w Paryżu, gdzie udał się na zaproszenie francuskiego ministra wojny „za zgodą Komitetu Politycznego”, patrz *Powstanie II Rzeczypospolitej...*, s. 289.

stra spraw zagranicznych w gabinetach Sikorskiego i Grabskiego. W protokołach posiedzeń Rady Ministrów można odnaleźć jednakże zmiany w regulaminie Sekcji Komitetu Politycznego⁴², a także dokonywane tam przesunięcia personalne⁴³.

Wincenty Witos w czasie, gdy po raz trzeci sprawował funkcję premiera, nie zdołał zwołać posiedzenia Komitetu Politycznego Rady Ministrów, natomiast Rada Ministrów – o czym już wspomniano – zmieniła regulamin Komitetu oraz jego Sekcji⁴⁴.

Kazimierz Bartel po objęciu stanowiska premiera, jak się wydaje, był zainteresowany utrzymaniem Komitetu Politycznego Rady Ministrów w istniejącym kształcie. Jego posiedzenia były zwoływane trzykrotnie. W okresie rządów Bartla przedyskutowano m.in. kwestie: zadłużenia i trudności Wolnego Miasta Gdańska oraz wynikające z tego konsekwencje dla Polski, rokowań w sprawie umowy handlowej z Niemcami i wypracowania wytycznych dla delegacji polskiej, wytycznych dla władz w sprawie stosunku do mniejszości narodowych oraz przygotowań polskiej delegacji na kolejną sesję Zgromadzenia Ligi Narodów. Zwraca uwagę aktywność ministra spraw wewnętrznych K. Młodzianowskiego we wnoszeniu powyższych zagadnień pod obrady Komitetu, jak i na jego forum. Z inicjatywy szefa rządu podjęto także uchwały w sprawie rzeczoznawców powołanych dla spraw województw wschodnich oraz mniejszości narodowych przy SKP⁴⁵, a także w sprawie składu Komitetu⁴⁶.

W chwili powołania Komitetu Politycznego Rady Ministrów premier zyskał skuteczne narzędzie wstępnego rozpatrywania i opiniowania spraw dotyczących programu oraz zasad polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa, a także wszystkich innych, które uznawał za właściwe poddać konsultacji przed poddaniem ich decyzji rządu. W 1925 r. Władysław Grabski zdecydował się na rozszerzenie formuły Komitetu, powołując Sekcję Komitetu Politycznego dla spraw województw wschodnich i dla spraw mniejszości narodowych. Uznawał, że obie te kwestie wymagały w tamtym czasie specjalnej uwagi. W najszerszym zakresie Komitetem posługiwali się Grabski, Witos, Ponikowski, Nowak i Sikorski. W okresie funkcjonowania – liczonych dniami – gabinetów Śliwińskiego, trzeciego Witosy, a także Skrzyńskiego nie zwoływano jego posiedzeń. Kres formuły nadszedł wraz z pierwszymi gabinetami po zamachu majowym.

⁴² Ibidem, t. 31, k. 261; patrz protokół nr 47 z 24 listopada 1925, pkt 4; t. 31, k. 270; patrz protokół nr 50 z 1 grudnia 1925, pkt 6.

⁴³ Ibidem, t. 32, k. 327; patrz protokół nr 10 z 19 lutego 1925, pkt 1. W skład sekcji powołano ministra Norberta Barlickiego.

⁴⁴ Ibidem, t. 33, k. 324–325; patrz protokół nr 30 z 11 maja 1926, pkt 3 i 4.

⁴⁵ Ibidem, k. 438 oraz 446; patrz protokół nr 45 z 16 czerwca 1926, pkt 4.

⁴⁶ Ibidem, t. 34, k. 5; patrz protokół nr 48 z 1 lipca 1926, pkt 10.

Tabela 3. Członkowie Rady Ministrów RP w latach 1921–1926 wchodzący w skład Komitetu Politycznego Rady Ministrów
(tablica poglądowa)

Gabinety Przewodniczący KP RM	Minister Spraw Zagranicznych	Minister Spraw Wojskowych	Minister Spraw Wewnętrznych	Minister Skarbu	Ministrowie wybierani jako członkowie stali KP RM	Sekretarz KP RM
I Antoniego Pomnikowskiego 19 IX 1921 – 5 III 1922	Konstanty Skirmunt		Stanisław Downarowicz	Jerzy Michalski	Władysław Stesłowicz (od 6 X 1921) Józef Wybicki (od 9 I 1922)	Kajetan Dzierżykraj-Morawski Jerzy Bużek (od 22 XI 1921)
II Antoniego Pomnikowskiego 10 III – 6 VI 1922		Kazimierz Sosnkowski (od 19 XII 1922)	Antoni Kamiński (do 11 XII 1922)	Kazimierz Zaczek (od 3 VII 1922)	Władysław Stesłowicz (od 16 III 1922)	
Artura Śliwińskiego 28 VI 1922 – (31) 7 VII 1922	Gabriel Narutowicz (do 9 XII 1922)		Ludwik Darowski	Zygmunt Jaszczębski (do 2 I 1923)	Kazimierz Władysław Kumaniecki (od 24 VIII 1922)	
Juliana Ignacego Nowaka 31 VII 1922 – (16) 14 XII 1922	Julian I. Nowak		Władysław Eugeniusz Sikorski	Bolesław Markowski (od 2 do 13 I 1923)	Wacław Makowski (od 19 XII 1922)	Władysław Paczoski (od 2 I 1922)
Władysława Eugeniusza Sikorskiego 16 XII 1922 – 26 V 1923	Aleksander hr. Skrzyński					
II Wincentego Witosa 28 V 1923 – 15 XII 1923	Marian Seyda (od 27 X 1923)	Aleksander Osński (do 12 VI 1923)	Władysław Kiernik	Władysław Grabski (od 1 VII 1923)	Stanisław Głabiński (od 29 V 1923)	
	Roman Dmowski	Stanisław Szepłycki		Hubert Ignacy Linde (do 1 IX 1923)	Wojciech Korfanty (od 31 X 1923)	
				Władysław Kucharski		

Władysława Grabskiego 19 XII 1923 – 13 XI 1925	Karol Bertoni (do 19 I 1924)	Kazimierz Sosnkowski (do 17 II 1924)	Władysław Sołtan (do 21 III 1924)	Bolesław Miklaszewski (od 14 I 1924)	Władysław Grabski (od 13 XI 1925)	Władysław Paczoński (od 2 I 1922)
	Maurycy Zamoyski					
Aleksandra hr. Skrzyńskiego 20 XI 1925 – 5 VI 1926	Aleksander hr. Skrzyński (od 27 VII 1924)	Władysław E. Sikorski	Zygmunt Hübner (do 17 XI 1924)	Stanisław Grabski (od 8 IV 1925)	Jerzy Zdziechowski	
		Stefan Majewski (do 27 XI 1925)	Cyryl Ratajski (do 14 VI 1925)			
III Wincentego Witosa 10 – 15 V 1926	Kajetan Dzierżyński- Morawski	Lucjan Żeligowski	Władysław Raczkiewicz			
I Kazimierza Bartla 15 V 1926 – (8) 4 VI 1926	Augustyn Zalewski	Juliusz Małczewski	Stefan Smólski			
II Kazimierz Bartla 8 VI – 24 IX 1926		Józef Piłsudski (od 1 VII 1926)	Kazimierz Młodzianowski	Gabriel Czechowicz		
III Kazimierza Bartla 27 IX – 30 IX 1926					Józef Mikulowski- Pomorski (od 1 do 7 VII 1926)	Antoni Sajkowski

Źródło: *O Niepodległą i granice*, t. 5: *Protokoły Komitetu Politycznego Rady Ministrów 1921–1926*, wstęp, wybór, oprac. i przygot. M. Jabłonowski, W. Janowski, Warszawa–Pułtusk 2004.

* * *

Pomiędzy 1921 a 1926 r. w Komitecie Politycznym Rady Ministrów działało czynnie około 70 polityków. Skłania to do refleksji na temat znaczenia kadr w administracji rządowej czy raczej kształtującej się elity władzy Drugiej Rzeczypospolitej. Nie ulega wątpliwości, że zwłaszcza na tym szczeblu administracji od motywacji, zdolności do działań wspólnych, sprawności, wiedzy, a także mentalności zależał w istotnym stopniu proces przygotowywania i podejmowania decyzji⁴⁷. Z drugiej strony należy pamiętać, iż w naukach społecznych jeden z dominujących poglądów głosi, że cechą wyróżniającą elitę władzy jest jej stosunek do władzy państwowej. Członkowie elity kumulują wpływ polityczny i manipulują nim po to, by przekształcać go w zwierzchnią władzę państwową. W warunkach odradzającej się państwowości polskiej okres pomiędzy listopadem 1918 a majem 1926 r. był szczególnie interesujący z tego punktu widzenia⁴⁸.

Elita władzy Drugiej Rzeczypospolitej powstawała w miarę zachodzących w kraju przemian, a także wypracowywanych kompromisów politycznych. W grupie tej – której przedstawiciele odnajdujemy w tabeli 2 – znaleźli się przedstawiciele wszystkich zaborów, stronnictw i sił politycznych, wybitni naukowcy, oficerowie byłych armii zaborczych i urzędnicy rządów Rady Regencyjnej. Wydaje się, że można zaryzykować twierdzenie, iż w tym okresie powstająca w dużym stopniu żywiłowo elita władzy była stosunkowo szeroka i otwarta dla wszystkich pragnących brać udział w odbudowie i budowie państwowości polskiej. Proces jej wstępnego krystalizowania się zbiegał się z formalnym funkcjonowaniem Komitetu Politycznego Rady Ministrów. W grupie tej zwraca uwagę znaczna liczba działaczy prawicy i centrum. Nie może to dziwić. W tym czasie dysponowali oni największym doświadczeniem i przewagą głosów w Sejmie. Ponadto wielu cieszyło się znaczącym prestiżem społecznym zdobytym w okresie poprzedzającym odzyskanie niepodległości.

Patrząc na lata 1921–1926, dorobek kolejnych gabinetów i wspomagających je działań Komitetu Politycznego Rady Ministrów, można pokusić się o refleksję, iż w niemałym trudzie poprzez wypracowywane decyzje i podejmowane działania wyprowadzały one naród i państwo polskie na europejską arenę życia politycznego, gospodarczego i kulturalnego. To miejsce raz uzyskane stało się trwałą zdobyczą Polski i podstawą do ekspansji w kolejnych latach.

⁴⁷ G. Rydlewski, op. cit., s. 145 i n.

⁴⁸ M. Jabłonowski, *Władze Drugiej Rzeczypospolitej w latach 1918–1939 – uwagi do tabeli*, „Mówią Wieki” 1988, nr 11, s. 12–17.

SUMMARY

Between 1921 and 1926, the Political Committee of the Council of Ministers comprised around 70 active politicians. The above prompts reflection about the significance of personnel in government administration and the emergence of the ruling elite of the Second Republic of Poland. This elite was shaped as changes took place in the country and attempts were made to reach a political compromise. This group, whose members are presented in list No. 2, comprised the representatives of all annexing countries, political parties and alliances, outstanding scientists, officers of the former occupants' armies and Regency Council officials. It could be postulated that in the discussed period, the ruling elite took shape rather impulsively, its members represented various communities and they remained open to all those who were willing to contribute to the reconstruction and establishment of the Polish nation. The elite's initial establishment coincided with the formal operations of the Political Committee of the Council of Ministers. There was a predominance of right-wing and centre politicians in this group. This should not come as a surprise because those political formations had the most extensive experience and a parliamentary majority. Many of those politicians enjoyed great social prestige that had been gained in the pre-independence period.

An overview of the successive cabinets' achievements scored with the support of the Political Committee of the Council of Ministers leads to the conclusion that through their efforts, decision-making ability and policies, the political elites were able to reintroduce Poland to the international political, economic and cultural arena. They secured a permanent place for Poland on the global map, paving way to its expansion in the following years.